

ΣΤΕ.ΟΛ 3516/2013

Ασκούμενοι δικηγόροι - Όριο ηλικίας εγγραφής σε Δικηγορικό Σύλλογο - Προθεσμία εγγραφής - Αντισυνταγματικότητα ρύθμισης -.

Αντισυνταγματικότητα των διατάξεων του Κώδικα περί Δικηγόρων που προβλέπουν ηλικιακό όριο (33 έτη του αιτούντος) για την εγγραφή στο βιβλίο ασκουμένων δικηγόρων Δικηγορικού Συλλόγου όπως και χρονικές προθεσμίες για την εγγραφή από τη λήψη του πτυχίου (Αντίθετες μειοψηφίες). Ο περιορισμός του δικηγορικού επαγγέλματος που επιβάλλεται δια του ορίου ηλικίας κρίνεται αντισυνταγματικός. Δεν διαπιστώνεται, κατά τρόπο εμφανή η προσφορότητα της ρυθμίσεως που προβλέπει απόλυτο κώλυμα εγγραφής πτυχιούχου νομικού τμήματος στο βιβλίο ασκουμένων του οικείου δικηγορικού συλλόγου μετά την πάροδο πέντε ετών από την κτήση του πτυχίου του, ως προς την εξυπηρέτηση του νομοθετικού σκοπού της διασφαλίσεως εισόδου στη δικηγορία προσώπων με επιστημονική κατάρτιση και ικανότητα. Μη αποξένωση του πτυχιούχου υποψηφίου δικηγόρου από τις ειδικές επιστημονικές γνώσεις του πανεπιστημίου. Ο εν λόγω νομοθετικός στόχος εξυπηρετείται από το στάδιο της δεκαοκτάμηνης πρακτικής ασκήσεως και τη διαδικασία των εξετάσεων για το διορισμό του δικηγόρου.

Αριθμός 3516/2013
ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ
ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριό του την 1η Μαρτίου 2013, με την εξής σύνθεση: Κ. Μενουδάκος, Πρόεδρος, Ν. Ρόζος, Μ. Βηλαράς, Αικ. Σακελλαροπούλου, Δ. Αλεξανδρή, Μ.– Ε. Κωνσταντινίδου, Π. Ευστρατίου, Ε. Νίκα, Ιω. Γράβαρης, Ε. Αντωνόπουλος, Σπ. Μαρκάτης, Α. Ντέμσις, Φ. Ντζίμας, Σπ. Χρυσικοπούλου, Ηρ. Τσακόπουλος, Β. Καλαντζή, Μ. Σταματελάτου, Ε. Κουσιουρή, Ο. Ζύγουρα, Κ. Κουσουλής, Θ. Αραβάνης, Κ. Πισπιρίγκος, Α. Χλαμπέα, Δ. Μακρή, Μ. Πικραμένος, Τ. Κόμβου, Β. Αναγνωστοπούλου - Σαρρή, Σύμβουλοι, Σ. Βιτάλη, Ρ. Γιαννουλάτου, Δ. Βασιλειάδης, Πάρεδροι. Από τους ανωτέρω οι Σύμβουλοι, Θ. Αραβάνης και Μ. Πικραμένος καθώς και η Πάρεδρος Ρ. Γιαννουλάτου μετέχουν ως αναπληρωματικά μέλη, σύμφωνα με το άρθρο 26 παρ. 2 του ν. 3719/2008. Γραμματέας η Μ. Παπασαράντη.

Για να δικάσει την από 22 Ιουνίου 2010 αίτηση:

του ..., κατοίκου Βούλας Αττικής (...), ο οποίος παρέστη με τον δικηγόρο Π. Λαζαράτο (Α.Μ. 14350), που τον διόρισε στο ακροατήριο,

κατά του Δικηγορικού Συλλόγου Πειραιά, ο οποίος παρέστη με τον δικηγόρο Γ. Αθανασόπουλο (Α.Μ. 1538 Δ.Σ. Πειραιά), που τον διόρισε με πρακτικό του το Διοικητικό του Συμβούλιο,

και κατά του παρεμβαίνοντος Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών, ο οποίος παρέστη με τον δικηγόρο Α. Λεοντόπουλο-Βαμβέτσο (Α.Μ. 20252), που τον διόρισε με πρακτικό του το Διοικητικό του Συμβούλιο.

Η πιο πάνω αίτηση παραπέμφθηκε στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου, κατόπιν της υπ' αριθμ. 3762/2012 αποφάσεως του Γ' Τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας, προκειμένου να επιλύσει η Ολομέλεια το ζήτημα που αναφέρεται στην απόφαση.

Με την αίτηση αυτή ο αιτών επιδιώκει να ακυρωθεί η υπ' αριθμ. 230/2010 απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου του Δικηγορικού Συλλόγου Πειραιά.

Η εκδίκαση άρχισε με την ανάγνωση της παραπεμπτικής αποφάσεως, η οποία επέχει θέση ισηγήσεως, από τον εισηγητή, Σύμβουλο Φ. Ντζίμα.

Κατόπιν το δικαστήριο άκουσε τον πληρεξούσιο του αιτούντος, ο οποίος ανέπτυξε και προφορικά τους προβαλλόμενους λόγους ακυρώσεως και ζήτησε να γίνει δεκτή η αίτηση, τον πληρεξούσιο του

καθ' ου Δικηγορικού Συλλόγου και τον πληρεξούσιο του παρεμβαίνοντος Δικηγορικού Συλλόγου, οι οποίοι ζήτησαν την απόρριψή της.

Μετά τη δημόσια συνεδρίαση το δικαστήριο συνήλθε σε διάσκεψη σε αίθουσα του δικαστηρίου και

Α φ ο ύ μ ε λ έ τ η σ ε τ α σ χ ε τ ι κ ά έ γ γ ρ α φ α
Σ κ έ φ θ η κ ε κ α τ ά τ ο Ν ό μ ο

1. Επειδή, λόγω κωλύματος, κατά την έννοια του άρθρου 26 του Ν. 3719/2008 (Α' 214), των Συμβούλων Μ.-Ε. Κωνσταντινίδου και Κ. Κουσουλή, τακτικών μελών της συνθέσεως που εκδίκασε την ανωτέρω υπόθεση, λαμβάνουν μέρος αντ' αυτών στη διάσκεψη, ως τακτικά μέλη, οι Σύμβουλοι Θ. Αραβάνης και Μ. Πικραμένος, αναπληρωματικά, μέχρι τώρα, μέλη της συνθέσεως (βλ. πρακτ. διασκ. Ολομελείας 130/2013).

2. Επειδή, για την άσκηση της υπό κρίση αιτήσεως έχει καταβληθεί το νόμιμο παράβολο (Α' 729854/2010 ειδικό έντυπο).

3. Επειδή, με την αίτηση αυτή, που συμπληρώθηκε με το από 26.10.2011 δικόγραφο προσθέτων λόγων, ζητείται η ακύρωση της από 12.1.2010 (θέμα 17ο) αποφάσεως του Διοικητικού Συμβουλίου του Δικηγορικού Συλλόγου Πειραιώς, με την οποία απορρίφθηκε η υπ' αριθ. 1854/17.12.2009 αίτηση του νυν αιτούντος να εγγραφεί στα βιβλία ασκουμένων του εν λόγω δικηγορικού συλλόγου.

4. Επειδή, η υπόθεση εισάγεται ενώπιον της Ολομελείας του Συμβουλίου της Επικρατείας κατόπιν της 3.762/2012 αποφάσεως του Γ' Τμήματος του Δικαστηρίου, σε πενταμελή σύνθεση, με την οποία παραπέμφθηκε προς επίλυση στην Ολομέλεια, κατ' εφαρμογή της διατάξεως του άρθρου 100 παρ. 5 του Συντάγματος, το ζήτημα της συνταγματικότητας των διατάξεων των άρθρων 4 και 5 παρ. 1 του Κώδικα περί Δικηγόρων (Ν.Δ. 3026/1954, Α' 235), όπως αντικαταστάθηκαν αντίστοιχα με τα άρθρα 2 και 3 του Ν. 723/1977, (Α' 300), και 21 παρ. 2 του ίδιου Κώδικα, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 13 του Ν. 1366/1983, (Α' 81).

5. Επειδή, ο Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, με το από 20.2.2013 δικόγραφο (αριθ. καταθ. 174/21.2.2013) παρεμβαίνει υπέρ του κύρους της προσβαλλομένης πράξεως το πρώτον ενώπιον της Ολομελείας του Συμβουλίου της Επικρατείας. Για την θεμελίωση του εννόμου συμφέροντός του επικαλείται, αφενός την κατά το άρθρο 6 παρ. 5 του Κώδικα περί Δικηγόρων δυνατότητα μετεγγραφής ασκουμένου από ένα δικηγορικό σύλλογο σε άλλον και αφετέρου την κατά το άρθρο 199 περίπτ. δ' του ίδιου Κώδικα μέριμνα των δικηγορικών συλλόγων «περί παντός ζητήματος ενδιαφέροντος το Δικηγορικών Σώμα ή τα μέλη του Συλλόγου, ... ως επαγγελματικήν τάξιν...», σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η κρίση της Ολομελείας του ΣτΕ στην παρούσα υπόθεση δεν θα επηρεάσει μόνο το Δικηγορικό Σύλλογο Πειραιώς, αλλά το σύνολο των Δικηγορικών Συλλόγων της Χώρας, μεταξύ των οποίων και ο μεγαλύτερος πληθυσμιακά Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, του οποίου ο Πρόεδρος εκπροσωπεί, σύμφωνα με το άρθρο 206 του Κώδικα περί Δικηγόρων και την Ολομέλεια των Προέδρων των δικηγορικών συλλόγων της χώρας. Λαμβανομένου υπόψη ότι, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 44, 54 και 56 του Κώδικα περί Δικηγόρων, όπως ήδη ισχύουν μετά την τροποποίησή τους με το άρθρο 8 παρ. 1 και 2 του Ν. 3919/2011 (Α' 32), ο δικηγόρος έχει το δικαίωμα να ασκεί το λειτούργημά του όχι μόνο στην περιφέρεια του δικηγορικού συλλόγου του οποίου είναι μέλος, αλλά και σε περιφέρειες άλλων δικηγορικών συλλόγων, καθώς και ότι η εγγραφή στα βιβλία ασκουμένων δικηγόρων ζητείται με τελικό σκοπό την απόκτηση της άδειας ασκήσεως του δικηγορικού λειτουργήματος, με έννομο συμφέρον παρεμβαίνει, σύμφωνα με το άρθρο 49 παρ. 1 του Π.Δ./τος 18/1989 (Α' 8), ο Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών υπέρ του κύρους πράξεως, όπως η προσβαλλόμενη, με την οποία απορρίπτεται αίτημα εγγραφής στα βιβλία ασκουμένων άλλου δικηγορικού συλλόγου (πρβλ. ΣτΕ 3.177/2007 Ολομ. σκ. 7, 2770/2011 Ολομ. σκ. 8).

6. Επειδή, στην παράγραφο 1 του άρθρου 5 του Συντάγματος ορίζεται ότι: «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη», κατά δε την παράγραφο 1 του άρθρου 25, όπως η παράγραφος αυτή αντικαταστάθηκε με το από 6.4.2001 Ψήφισμα της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων (ΕτΚ Α', φ. 84/17-4-2001), «Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας». Εξάλλου, στο άρθρο 3 του Κώδικα περί Δικηγόρων (Ν.Δ. 3026/1954), όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 1 του Ν. 723/1977, προβλέπεται, μεταξύ άλλων, ότι δικηγόρος διορίζεται αυτός που έχει επιτύχει σε εξέταση επί πρακτικών θεμάτων, η οποία διεξάγεται στην έδρα εκάστου εφετείου μετά από προκήρυξη του Υπουργού Δικαιοσύνης (παρ. 2), δικαίωμα δε συμμετοχής στην εξέταση έχει αυτός που έχει αποκτήσει πτυχίο του νομικού τμήματος της νομικής σχολής ελληνικού ή αλλοδαπού αναγνωρισμένου ομοταγούς πανεπιστημίου, έχει συμπληρώσει πρακτική άσκηση δεκαοκτώ μηνών σε δικηγόρο και έχει ηλικία όχι ανώτερη των 35 ετών (παρ. 3). Στο άρθρο 4 του ίδιου Κώδικα, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 2 του Ν. 723/1977 και στη συνέχεια με το άρθρο 24 παράγραφος 2 του Ν. 1968/1991 (ΕτΚ Α', φ. 150), ορίζεται ότι: «Ο πτυχιούχος οφείλει εντός εξαμήνου από της λήψεως του πτυχίου του να ζητήσει την εγγραφήν του εις ειδικόν βιβλίον του Δικηγορικού Συλλόγου του τόπου ασκήσεως, προσάγων το πτυχίο αυτού ως και βεβαίωσιν του παρ' ω ήρξατο ασκούμενος δικηγόρου. Από της εγγραφής ταύτης λογίζεται αρξαμένη η άσκησης. Δεν μπορεί να γραφτεί στο ειδικό βιβλίο ασκούμενων του οικείου δικηγορικού συλλόγου αυτός που συμπλήρωσε το 33ο έτος της ηλικίας του, εκτός αν πρόκειται για τυφλούς που έχουν αναπηρία 100% ή για ομοεθνείς φυγάδες προερχόμενους από την Αλβανία για τους οποίους η εγγραφή επιτρέπεται μέχρι τη συμπλήρωση και του 45ου έτους. Η συμπλήρωσις λογίζεται επελθούσα την 31ην Δεκεμβρίου του αντιστοίχου έτους» στο άρθρο 5 του ίδιου Κώδικα, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 3 του Ν. 723/1977, ορίζεται ότι: «1. Εκπρόθεσμος εγγραφή επιτρέπεται, κατ' εξαίρεσιν, δι' αποφάσεως του Υπουργού Δικαιοσύνης, μετά σύμφωνον γνώμην του Πειθαρχικού Συμβουλίου του οικείου Δικηγορικού Συλλόγου και ιδίως ένεκα νόσου, στρατιωτικής υπηρεσίας, συνεχίσεως σπουδών εν τη αλλοδαπή και ετέρων δεδικοιολογημένων περιστάσεων. Η άσκησης ασυμβιβάστου εργασίας κατ' ουδεμίαν περίπτωσιν δύναται να θεωρηθή ως «δεδικοιολογημένη περίστασις. 2. Παρελθούσης πενταετίας από της λήψεως του πτυχίου αποκλείεται εγγραφή πτυχιούχου εις τα βιβλία ασκούμενων». Τέλος, κατά το άρθρο 21 παρ. 2 του εν λόγω Κώδικα, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 13 του Ν. 1366/1983 (Α' 81): «...Δεν επιτρέπεται να διορισθούν η επαναδιορισθούν δικηγόροι, οι δημόσιοι διοικητικοί υπάλληλοι, οι στρατιωτικοί υπάλληλοι, οι υπάλληλοι των σωμάτων ασφαλείας, των Ο.Τ.Α. και των ν.π.δ.δ. και οι συμβολαιογράφοι, μετά την αποχώρηση από την υπηρεσία τους για οποιοδήποτε λόγο».

7. Επειδή, στην έννοια της προσωπικής ελευθερίας και στην αρχή της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του ατόμου περιλαμβάνεται και η επαγγελματική ελευθερία, δηλαδή η ελευθερία επιλογής και άσκησης επαγγέλματος. Στην ελευθερία αυτή ο κοινός νομοθέτης μπορεί να επιβάλλει περιορισμούς, είτε με τη μορφή αρνητικών όρων και απαγορεύσεων, είτε με τη μορφή θετικών υποχρεώσεων προς ενέργεια, πριν από την επιλογή ή και κατά την άσκηση του επαγγέλματος. Οι όροι όμως και οι προϋποθέσεις που τάσσονται από τον κοινό νομοθέτη για την επιλογή και την άσκηση του επαγγέλματος είναι συνταγματικά επιτρεπτοί όταν ορίζονται γενικά και κατά τρόπο αντικειμενικό, δικαιολογούνται δε από αποχρώντες λόγους δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος, οι οποίοι, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, πρέπει να είναι συναφείς προς το αντικείμενο και τον χαρακτήρα του επαγγέλματος. Ειδικότερα, για το δικηγορικό επάγγελμα, που είναι μεν ελεύθερο επάγγελμα, έχει, όμως, παράλληλα και τον χαρακτήρα δημόσιου λειτουργήματος, συνδεδεμένου με το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης, η ρυθμιστική επέμβαση του νομοθέτη, ως προς τους όρους εισόδου σ' αυτό, πρέπει να υπαγορεύεται από κριτήρια και να καθιερώνει προϋποθέσεις που ανάγονται στην ηθική συγκρότηση, τις επιστημονικές και τις εν γένει διανοητικές ικανότητες του υποψηφίου, ώστε η λειτουργία της δικαιοσύνης να υπηρετείται με πρόσωπα διαπιστωμένης επιστημονικής ικανότητας και ηθικής υπόστασης. Η θέσπιση ορίου ηλικίας για την εγγραφή στο βιβλίο ασκούμενων και, περαιτέρω για τον διορισμό, ως δικηγόρου, προσώπου που έχει τα απαιτούμενα από το νόμο ουσιαστικά προσόντα αποβλέπει στη μείωση του υπερβολικά μεγάλου, σε σχέση με τις υπάρχουσες

κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες, αριθμού των δικηγόρων. Ο σκοπός όμως αυτός δεν ανταποκρίνεται στα κριτήρια της ρυθμιστικής παρέμβασης του νομοθέτη, που συνάγονται από την παρ. 1 του άρθρου 5 του Συντάγματος και έχουν πιο πάνω μνημονευθεί. Η ηλικία, από μόνη της, δεν σχετίζεται με τις ηθικές ιδιότητες, ούτε αναγκαιώς μειώνει τις πνευματικές ικανότητες για την άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος. Εξάλλου, ούτε η ανάγκη να μην αυξάνεται, για τον μνημονευμένο λόγο, ο αριθμός αυτών που εισέρχονται στο δικηγορικό σώμα, αποτελεί συνταγματικά θεμιτό λόγο αποκλεισμού προσώπων από την είσοδο στο επάγγελμα αυτό. Ως εκ τούτου, ο περιορισμός του δικηγορικού επαγγέλματος, ο οποίος επιβάλλεται διά του ορίου ηλικίας δεν συνδέεται με τα μνημονευμένα πιο πάνω θεμιτά κριτήρια. Επομένως, η συναφής διάταξη του άρθρου 4 του Δικηγορικού Κώδικα, με την οποία, σε συνάρτηση με τη ρύθμιση του άρθρου 3, τίθεται το πιο πάνω όριο των 33 ετών για την εγγραφή στο βιβλίο ασκουμένων του οικείου δικηγορικού συλλόγου, αντίκειται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος και δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής από την είσοδο στο επάγγελμα αυτό (ΣτΕ Ολομ. 413/1993). Εξάλλου, στο άρθρο αυτό του Συντάγματος αντίκειται και η προβλεπόμενη στην προπαρατεθείσα διάταξη του άρθρου 21 παρ. 2 του Κώδικα περί Δικηγόρων, απαγόρευση διορισμού, ως δικηγόρων, και η συναγόμενη από αυτήν, κατά λογική αναγκαιότητα, απαγόρευση εγγραφής στα βιβλία ασκουμένων δικηγόρων, των δημόσιων διοικητικών υπαλλήλων, των στρατιωτικών υπαλλήλων, των υπαλλήλων των σωμάτων ασφαλείας, των Ο.Τ.Α. και των ν.π.δ.δ. και των συμβολαιογράφων, μετά την αποχώρησή από την υπηρεσία τους για οποιονδήποτε λόγο, αφού η απαγόρευση αυτή δεν συνάπτεται με κριτήρια που ανάγονται στην ηθική συγκρότηση, τις επιστημονικές και τις εν γένει διανοητικές ικανότητες του υποψηφίου (ασκουμένου) δικηγόρου. Αν και κατά τη γνώμη των Συμβούλων Δ. Αλεξανδρή και Φ. Ντζιμα, η ως άνω ρύθμιση της διατάξεως 21 παρ. 2 του Κώδικα περί Δικηγόρων, όπως ισχύει, δεν αντίκειται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, πάντως δε τυγχάνει συνταγματικώς ανεκτή. Και τούτο, διότι οι αναφερόμενοι σ' αυτό πτυχιούχοι Νομικού Τμήματος Α.Ε.Ι., που επιθυμούν να εγγραφούν σε δικηγορικό σύλλογο ως δικηγόροι, άρα και ως ασκούμενοι, ήτοι πρώην δημόσιοι πολιτικοί υπάλληλοι, στρατιωτικοί, υπάλληλοι Σωμάτων ασφαλείας κ.λπ., έχουν ήδη διαγράψει έναν ευρύ κύκλο σταδιοδρομίας, κατ' ελεύθερη αρχική επιλογή της επαγγελματικής των κατευθύνσεως, και, ακολούθως, ως κάτοχοι πτυχίου Νομικής επιθυμούν να διανύσουν και σταδιοδρομία δικηγόρου. Συνεπώς, εύλογο είναι ο Κώδικας περί Δικηγόρων να μην επιτρέπει την είσοδο στον μαστιζόμενο από πληθωρισμό, δικηγορικό κλάδο, πτυχιούχων της ανωτέρω περιπτώσεως, αφού αυτοί κατά βάση, όντες συνταξιούχοι άλλων κλάδων του δημόσιου τομέα, δεν προσβλέπουν στην άμεση οικονομική (βιοποριστική) τους αποκατάσταση, οπότε δεν τίθεται ζήτημα παραβιάσεως της οικονομικής και επαγγελματικής ελευθερίας των.

8. Επειδή, όταν περιορισμός που θεσπίζεται από το νόμο δεν αφορά απλώς την άσκηση, αλλά την πρόσβαση στο επάγγελμα προσώπων που συγκεντρώνουν τα νόμιμα προσόντα, η αρχή της αναλογικότητας επιβάλλει να είναι εμφανής και διαγνώσιμη η αναγκαιότητα επιβολής του για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από το νόμο σκοπού. Εν προκειμένω, ο επιδιωκόμενος από το άρθρο 5 παρ. 2 του Κώδικα περί Δικηγόρων σκοπός της μη αποξενώσεως του πτυχιούχου νομικού τμήματος και υποψήφιου δικηγόρου από τις ειδικές επιστημονικές γνώσεις, τις οποίες απέκτησε κατά τη φοίτησή του στο πανεπιστήμιο και οι οποίες είναι απαραίτητες για την άσκηση του δικηγορικού λειτουργήματος (βλ. την εισηγητική έκθεση του Ν. 723/1977) αποτελεί νομοθετικό σκοπό δημοσίου συμφέροντος που δικαιολογεί καταρχήν τη ρυθμιστική επέμβαση του νομοθέτη. Δεν διαπιστώνεται, όμως, κατά τρόπο εμφανή η προσφορότητα της ως άνω ρυθμίσεως, δηλαδή του απόλυτου κωλύματος εγγραφής πτυχιούχου νομικού τμήματος στο βιβλίο ασκουμένων του οικείου δικηγορικού συλλόγου μετά την πάροδο πέντε ετών από την κτήση του πτυχίου του, ως προς την εξυπηρέτηση του νομοθετικού σκοπού της διασφαλίσεως εισόδου στη δικηγορία προσώπων με επιστημονική κατάρτιση και ικανότητα, δοθέντος μάλιστα ότι ο προαναφερόμενος νομοθετικός σκοπός εξυπηρετείται ήδη από το προβλεπόμενο στον Κώδικα περί Δικηγόρων (βλ. άρθρα 6 επ., 13 επ., 19 επ.) στάδιο της δεκαοκτάμηνης πρακτικής ασκήσεως του ασκουμένου δικηγόρου και την, εν συνεχεία, διαδικασία γραπτών και προφορικών εξετάσεων σε νομικά μαθήματα, ο δε διορισμός του ασκουμένου ως δικηγόρου εξαρτάται τελικώς από την επιτυχία του στις εν λόγω εξετάσεις. Ενόψει αυτών, ο ανωτέρω απόλυτος περιορισμός δεν παρίσταται πρόσφορος για την εξυπηρέτηση του επιδιωκόμενου νομοθετικού σκοπού και επομένως η διάταξη του άρθρου 5 παρ. 2 του Κώδικα περί Δικηγόρων, όπως το άρθρο αυτό αντικαταστάθηκε από το άρθρο 3 του Ν. 723/1977, αντίκειται στην αρχή της αναλογικότητας, σε συνδυασμό προς τη διάταξη του

άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος με την οποία προστατεύεται η επαγγελματική ελευθερία και ως εκ τούτου ο εν λόγω περιορισμός δεν είναι εφαρμοστέος (ΣτΕ, Ολομ. 3177/2007).

9. Επειδή, παράλληλα προς τον απόλυτο περιορισμό που εισάγεται με την ως άνω διάταξη του άρθρου 5 παρ. 2 του Κώδικα περί Δικηγόρων, οι προαναφερόμενες διατάξεις των άρθρων 4 και 5 παρ. 1 του ίδιου Κώδικα, αφενός, επιβάλλουν την εγγραφή των πτυχιούχων των νομικών σχολών στο βιβλίο ασκουμένων του οικείου δικηγορικού συλλόγου εντός εξαμήνου από τη λήψη του πτυχίου και, αφετέρου, επιτρέπουν και την πέραν του εξαμήνου εγγραφή, εφόσον συντρέχει ένας εκ των αναφερομένων ενδεικτικών λόγων ή άλλη «δεδικαιοποιημένη περίπτωση» και παρασχεθεί η σχετική άδεια με απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης, μετά από σύμφωνη γνώμη του Πειθαρχικού Συμβουλίου του οικείου Δικηγορικού Συλλόγου. Με τις διατάξεις αυτές προβλέπεται περιορισμός, ο οποίος, αν και δεν έχει απόλυτο χαρακτήρα αφού παρέχεται δυνατότητα εξαιρέσεως από την εφαρμογή του, επίσης δεν αφορά πλήρως την άσκηση αλλά την πρόσβαση στο επάγγελμα του δικηγόρου και του οποίου, συνεπώς, η θέσπιση είναι κατά το Σύνταγμα επιτρεπτή υπό τις μνημονευόμενες στην προηγούμενη σκέψη προϋποθέσεις που απορρέουν από την αρχή της αναλογικότητας. Εξάλλου, κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας, η πάροδος του ιδιαίτερα σύντομου χρονικού διαστήματος των έξι μηνών από τη λήψη του πτυχίου δεν οδηγεί σε αποξένωση του πτυχιούχου νομικού τμήματος από τις γνώσεις που απέκτησε από τις σπουδές του. Περαιτέρω, όπως εκτίθεται στην προηγούμενη σκέψη, ο νομοθετικός σκοπός της μη αποξένωσης του πτυχιούχου και υποψηφίου δικηγόρου από τις ειδικές επιστημονικές γνώσεις που απέκτησε στο πανεπιστήμιο και είναι απαραίτητες για την πρακτική άσκηση, η οποία απαιτείται προς απόκτηση των ουσιαστικών προσόντων για την άσκηση τελικά του δικηγορικού λειτουργήματος, εξυπηρετείται από το προβλεπόμενο στον Κώδικα περί Δικηγόρων (βλ. άρθρα 6 επ., 13 επ., 19 επ.) στάδιο δεκαοκτάμηνης πρακτικής ασκήσεως του ασκούμενου δικηγόρου και την, εν συνεχεία, διαδικασία γραπτών και προφορικών εξετάσεων σε νομικά μαθήματα, ο δε διορισμός του ασκούμενου ως δικηγόρου εξαρτάται τελικά από την επιτυχία του στις εν λόγω εξετάσεις. Με τα δεδομένα αυτά, ο επίμαχος χρονικός περιορισμός παρίσταται απρόσφορος και ως εκ τούτου μη αναγκαίος για την εξυπηρέτηση του επιδιωκόμενου νομοθετικού σκοπού και, επομένως, οι ως άνω διατάξεις των άρθρων 4 και 5 παρ. 1 του Κώδικα Δικηγόρων, όπως ισχύουν, αντίκεινται στην αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος) σε συνδυασμό με τη διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος, με την οποία προστατεύεται και η επαγγελματική ελευθερία. Αν και κατά τη γνώμη των Συμβούλων Δ. Αλεξανδρή και Φ. Ντζιμα, οι ανωτέρω διατάξεις, με τις οποίες ορίζεται εξάμηνη προθεσμία από τη λήψη του πτυχίου για την εγγραφή πτυχιούχου νομικής στο βιβλίο ασκουμένων δικηγόρων, αποσκοπούν στην άμεση σύνδεση των σπουδών που έχει πραγματοποιήσει ο πτυχιούχος νομικής με την πρακτική άσκησή του ως υποψήφιο δικηγόρου. Και τούτο διότι η μη αποξένωση του πτυχιούχου νομικής και υποψήφιο δικηγόρου από τις ειδικές επιστημονικές γνώσεις, τις οποίες απέκτησε κατά τη φοίτησή του στο Πανεπιστήμιο, είναι απαραίτητη για την πρακτική άσκηση που απαιτείται προς απόκτηση των ουσιαστικών προσόντων για την άσκηση τελικά του δικηγορικού λειτουργήματος. Ενόψει του ανωτέρω σκοπού δημοσίου συμφέροντος με τον οποίο επιδιώκεται η άμεση σύνδεση των σπουδών στη νομική σχολή με την πρακτική άσκηση, οι διατάξεις αυτές, με τις οποίες οργανώνεται σύστημα ταχείας ενάρξεως της ασκήσεως του δικηγορικού επαγγέλματος και εισάγεται σχετικός, μόνον, περιορισμός για την πρόσβαση στο επάγγελμα, που είναι δυνατό να αρθεί με την επίκληση εκ μέρους του πτυχιούχου της νομικής σχολής των ως άνω οριζόμενων λόγων, δεν αντίκεινται στην κατοχυρούμενη στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος επαγγελματική ελευθερία, ούτε στην κατά το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος αρχή της αναλογικότητας (βλ. ΣτΕ 2140/2008, 2365/2010). Κατά τη γνώμη του Συμβούλου Μιχ. Πικραμένου, προς την οποία συντάχθηκε και η Πάρεδρος Σ. Βιτάλη, οι ανωτέρω διατάξεις του άρθρου 4 και της παρ. 1 του άρθρου 5 του Κώδικα περί Δικηγόρων, κατά το μέρος που ορίζουν εξάμηνη προθεσμία από τη λήψη του πτυχίου για την εγγραφή πτυχιούχου νομικής στο βιβλίο ασκουμένων δικηγόρων και καθορίζουν ειδική διαδικασία εξέτασης, από όργανο του οικείου δικηγορικού συλλόγου, των λόγων για τους οποίους ο πτυχιούχος κατέθεσε αίτηση εγγραφής στο βιβλίο ασκουμένων μετά την πάροδο του ως άνω εξαμήνου, δεν αντίκεινται στην κατοχυρούμενη στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος επαγγελματική ελευθερία ούτε στην κατά το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος αρχή της αναλογικότητας. Και τούτο διότι αποσκοπούν στην άμεση σύνδεση των σπουδών που έχει πραγματοποιήσει ο πτυχιούχος νομικής με την πρακτική άσκησή του ως υποψήφιο δικηγόρου, δεδομένου ότι η μη αποξένωση του πτυχιούχου νομικής και υποψήφιο δικηγόρου από τις ειδικές επιστημονικές γνώσεις, τις οποίες απέκτησε κατά τη φοίτησή του στο Πανεπιστήμιο, είναι απαραίτητες για

την πρακτική άσκηση που απαιτείται προς απόκτηση των ουσιαστικών προσόντων για την άσκηση τελικά του δικηγορικού λειτουργήματος, ενόψει δε του ανωτέρω σκοπού δημοσίου συμφέροντος οι διατάξεις αυτές, με τις οποίες οργανώνεται σύστημα ταχείας έναρξης της άσκησης του δικηγορικού επαγγέλματος, εισάγουν σχετικό, μόνον, περιορισμό για την πρόσβαση στο επάγγελμα που είναι δυνατό να αρθεί με την επίκληση εκ μέρους του πτυχιούχου της νομικής σχολής των ως άνω οριζόμενων λόγων (βλ. ΣτΕ 2140/2008, 2365/2010). Η διάταξη, όμως, του τελευταίου εδαφίου, της παρ. 1, του άρθρου 5, του Κώδικα περί Δικηγόρων, η οποία προβλέπει ότι ο ως άνω περιορισμός δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να αρθεί αν ο ενδιαφερόμενος επικαλεσθεί ως δικαιολογημένη περίπτωση για την εκπρόθεσμη, πέραν του εξαμήνου, εγγραφή του στο βιβλίο ασκουμένων δικηγόρων την άσκηση οποιασδήποτε εργασίας ασυμβίβαστης προς το δικηγορικό λειτουργήμα, ακόμη δηλαδή και εργασίας με αντικείμενο συναφές με τη νομική επιστήμη, είναι αντίθετη προς τα άρθρα 5 παρ. 1 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος, διότι εισάγει απόλυτο περιορισμό ο οποίος θίγει τον πυρήνα της επαγγελματικής ελευθερίας. Επομένως, το αρμόδιο όργανο του οικείου δικηγορικού συλλόγου οφείλει να εξετάζει την αίτηση του ενδιαφερομένου και, εφόσον προβάλλεται ως λόγος μη εμπρόθεσμης εγγραφής η άσκηση ασυμβίβαστης εργασίας, πρέπει να αποφαίνεται, επί τη βάση των προσκομιζόμενων από τον ενδιαφερόμενο στοιχείων, αν, κατά το διάστημα που μεσολάβησε από τη λήψη του πτυχίου μέχρι την υποβολή της εν λόγω αίτησης, ασχολήθηκε με αντικείμενο συναφές με τη νομική επιστήμη, σε καταφατική δε περίπτωση οφείλει να τον εγγράψει στο βιβλίο ασκουμένων.

10. Επειδή, στην προκειμένη περίπτωση, όπως προκύπτει από τα στοιχεία του φακέλου, ο αιτών, συνταξιούχος αξιωματικός των Ενόπλων Δυνάμεων, κάτοχος πτυχίου του Τμήματος Νομικής της Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημονικών του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, υπέβαλε στο Δικηγορικό Σύλλογο Πειραιώς την 1854/17.12.2009 αίτηση, με την οποία ζήτησε να εγγραφεί στο ειδικό βιβλίο ασκουμένων του ως άνω δικηγορικού συλλόγου. Η αίτηση αυτή απορρίφθηκε με την προσβαλλόμενη πράξη, με την ακόλουθη αιτιολογία: «... ο αιτών αποφοίτησε από τη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης την 25.7.1984. Από τότε και μέχρι το μήνα Μάιο που αποστρατεύθηκε, υπηρέτησε ως αξιωματικός στρατολογικού στις Ένοπλες Δυνάμεις. Σήμερα, είναι συνταξιούχος αξιωματικός σε αποστρατεία και διάγει το 50ό έτος της ηλικίας του (ως γεννηθείς το έτος 1959). Κατά συνέπεια, έχει υπερβεί τα πιο πάνω θεσπιζόμενα όρια ηλικίας, ουδόλως αποδεικνύει τη μη αποξένωσή του από τη νομική επιστήμη με την επί μακρό άσκηση άλλου επαγγέλματος, έχει ολοκληρώσει την επαγγελματική σταδιοδρομία του στο επάγγελμα του Αξιωματικού των Ενόπλων Δυνάμεων που επέλεξε να ακολουθήσει ευθύς εξαρχής, λαμβάνει πλήρη σύνταξη αποστράτου αξιωματικού (δεν προσδιορίζει το βαθμό σε αποστρατεία)». Όπως συνάγεται από το ως άνω αιτιολογικό περιεχόμενό της, η προσβαλλόμενη απορριπτική πράξη έχει τέσσερις (4) βάσεις, ήτοι: α) ότι ο αιτών είναι ηλικίας άνω των 33 ετών (50 τον κρίσιμο χρόνο), β) ότι παρήλθε 5ετία από τη λήψη του πτυχίου της Νομικής Σχολής (1984) μέχρι την υποβολή της αιτήσεως εγγραφής (Δεκέμβριος 2009), γ) ότι παρήλθε και το εξάμηνο για την εν λόγω εγγραφή (με την αιτιολογία ότι δεν αποδεικνύει τη μη αποξένωση από τη νομική επιστήμη) και δ) ότι ο αιτών είναι ήδη συνταξιούχος στρατιωτικός υπάλληλος, λαμβάνων πλήρη σύνταξη.

11. Επειδή, η πρώτη και η τέταρτη αιτιολογικές βάσεις απορρίψεως του αιτήματος του αιτούντος είναι μη νόμιμες, διότι, όπως εκτίθεται στη σκέψη 7, οι οικείες διατάξεις των άρθρων 4 και 21 του Κώδικα περί Δικηγόρων, είναι αντισυνταγματικές και, άρα, ανίσχυρες, ως προσκρούουσες στο άρθρο 5 παρ. 1. Περαιτέρω, σύμφωνα με όσα έχουν ήδη εκτεθεί στις σκέψεις 8 και 9, η δεύτερη και η τρίτη αιτιολογικές βάσεις απορρίψεως του ως άνω αιτήματος του αιτούντος, ερειδόμενες στο γεγονός ότι η αίτηση αυτή υποβλήθηκε μετά την πάροδο των προθεσμιών που προβλέπονται στα άρθρα 4 και 5 του εν λόγω Κώδικα, είναι μη νόμιμες, ενόψει της αντιθέσεως προς το Σύνταγμα των διατάξεων αυτών.

12. Επειδή, σύμφωνα με τις ανωτέρω σκέψεις, η υπό κρίση αίτηση πρέπει να γίνει δεκτή, κατά τους βασίμως προβαλλομένους σχετικούς λόγους ακυρώσεως, παρέλκει δε η εξέταση των λοιπών λόγων. Κατά συνέπεια, πρέπει να ακυρωθεί η προσβαλλόμενη πράξη και να αναπεμφθεί η υπόθεση στο Δικηγορικό Σύλλογο Πειραιώς για νέα νόμιμη κρίση, σύμφωνα με το αιτιολογικό. Τέλος, πρέπει να απορριφθεί η παρέμβαση του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών.

Δ ι ά τ α ύ τ α

Επιλύει το παραπεμφθέν ζήτημα.

Διακρατεί και επιλύει οριστικά την υπόθεση και δέχεται την υπό κρίση αίτηση. Ακυρώνει την από 12.1.2010 (θέμα 17ο) απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου του Δικηγορικού Συλλόγου Πειραιώς και αναπέμπει την υπόθεση στον εν λόγω Δικηγορικό Σύλλογο για νέα νόμιμη κρίση, σύμφωνα με το αιτιολογικό.

Διατάσσει την απόδοση του καταβληθέντος παραβόλου.

Απορρίπτει την παρέμβαση του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών.

Επιβάλλει συμμετρως στον καθ' ου Δικηγορικό Σύλλογο Πειραιώς και στον παρεμβαίνοντα Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών τη δικαστική δαπάνη του αιτούντος, η οποία ανέρχεται στο ποσό των χιλίων τριακοσίων ογδόντα (460 X 3 = 1380) ευρώ.

Η διάσκεψη έγινε στην Αθήνα στις 24 Μαΐου 2013

Ο Πρόεδρος Η Γραμματέας

Κ. Μενουδάκος Μ. Παπασαράντη

και η απόφαση δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση της 11ης Οκτωβρίου 2013.

Ο Πρόεδρος Η Γραμματέας

Σωτ. Αλ. Ρίζος Μ. Παπασαράντη